

ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОРИЧНУ ТА ХУДОЖНЮ ПРАВДУ
В РОМАНІ П.УГЛЯРЕНКА „КНЯЗЬ ЛАБОРЕЦЬ”

У сучасних умовах розбудови незалежної України та пов'язаних з цим процесів пробудження самосвідомості та духовного відродження народу, особливого значення набуває вивчення історичного минулого, осмислення духовної спадщини народу. Відновленню історичної пам'яті нації допомагає певною мірою сучасний український історичний роман. До авторів цього жанру належить і закарпатський прозаїк П.Углярєнко, який написав цикл історичних романів – “Князь Лаборець” (1971), “Після довгої ночі” (1975), “Довгий шлях до озер” (1979), “Із дерева жалю” (1979), “Плач біля чужої стіни” (1984), “Взимку, в рік миші” (у співавторстві, 1987), “І був ранок, і була ніч...” (Гальшка) (1990), “Смерть у Санкт-Петербурзі” (Дитя іудейське) (1995), “І заплакав Христос” (1996), “Аж до дня судного” (1997).

У романі “Князь Лаборець” автор робить спробу відтворити далеке минуле невеличкої гілки слов'янського народу, що проживав у IX ст. за Карпатами, показати життя і боротьбу маленького князівства на чолі з Лаборцем проти угорських племен, які прорвалися сюди зі Сходу. Паралельно з цими подіями романіст прагне бодай епізодично змалювати життя в Новгороді і Києві, побут маджар (так називає прозаїк угорців) та печенізьких племен.

Князь Лаборець не є чимось новим для закарпатського читача. Хай деякі історики і скептично відносяться до самого існування особи Лаборця, проте письменники не забувають нагадати про цього навіплегендарного ужгородського князя кінця IX ст.

Постать Лаборця ще в минулому столітті привернула увагу багатьох письменників. Так, на початку 40-х років XIX ст. словацький прозаїк Богуш Носак-Незабудов, спираючись на народний переказ, написав повість “Лаборець”. У другій половині XIX ст. історичні твори цьому князеві присвятили закарпатці Анатолій Кралицький — “Князь Лаборець”, Олександр Гомічков — “Покорение Ужгорода”, Іван Сільвай — “Львоборець”, Євген Фенцик — “Покорение Ужгорода”. У XX столітті до цієї теми в різних жанрах звертались В.Пачовський, В.Гренджа-Донський, Марійка Підгірянка та ін. Кожний із згаданих вище авторів спирався на результати сучасної йому історичної науки, вкладав у цей образ своє розуміння, свою оцінку легендарної постаті князя. У більшості творів образ Лаборця з ідейно-художньої точки зору слабкий за своїми естетичними якостями, що засвідчувало скромні потенційні можливості їх авторів, відсутність наукової літератури з порушеної проблеми. Роман Петра Углярєнка “Князь Лаборець” є найбільш художньо довершеним та ідейно осмисленим твором про навіплегендарного ужгородського князя.

Увага художників слова до постаті князя Лаборця продиктована, мабуть, насамперед тим, що між періодом його князювання в Карпатах і новітньою історією закарпатських українців лежить десять століть боротьби простих людей за своє існування, за збереження свого слов'янського і національного обличчя. Свою заповітну мрію про єдність закарпатських слов'ян-русинів з руськими племенами, на чолі яких стояв київський князь Олег, про тісну братерську співдружність з ними князь Лаборець здійснити не зміг через те, що його князівство роздирали не тільки внутрішні незгоди між ним і боярами, але й через те, що маджари, далекі предки сучасних угорців, проходячи через Карпати, знищили край, а жертвою їхнього спустошення став і сам князь Лаборець.

Чи було таке князівство за Карпатами? Чи реальна особа князя Лаборця? Як доводять автори історичного нарису "Місто над Ужем" І.Гранчак і В.Пальок "утворення ранньофеодального князівства в західному куточку Карпат на чолі з Лаборцем цілком імовірно... історико-порівняльні дані, свідчення літописців XI-XIII століть дають підстави вважати Лаборця реально існуючою особою" [1,28].

У "Нарисах історії Закарпаття" провідний дослідник історії Закарпаття І.Гранчак пише: "У IX-X ст. у хорватів... виникло і перше політичне об'єднання з центром в Унгограді (Ужгороді), на чолі якого стояв, як це випливає з народних переказів, князь Лаборець. Частина дослідників, — продовжує вчений, — сумнівається в існуванні князя Лаборця, оскільки, мовляв, немає достовірних історичних джерел. Потрібно погодитися з думкою В.Ладижця, що тоді дійсно не було анкет на знатних людей. Але людство має і свою специфічну книгу — народну пам'ять, що зберігає для нас важливі сторінки минулого. Крім того, слід врахувати, що аналогічно у ті часи в Словаччині існувало Нітранське князівство Прибіни, на півдні — Блатенське князівство Коцели, а на території сусідньої Румунії таких князівств було два. Отже, — підсумовує історик, — хоч і не маємо прямих доказів існування князівства Лаборця, на підставі історико-порівняльного методу можемо допустити його існування (IX — початок X ст.)"[4,48]. Це же підтверджує член-кор. К.Гуслистий у закритій рецензії (1970) на роман Петра Угляренка.

Користувався П.Угляренко і Початковим літописом, і хронікою угорського короля Бейли III (автор Анонім), дослідженнями істориків та літературознавців, яких, правда, небагато. Недостача конкретних історичних матеріалів змушувала прозаїка покладатись на творчу уяву, художній домисел, гіпотетичну догадку.

У романі виразно окреслені чотири сюжетні лінії, які то розгортаються паралельно (на початку книжки), то тісно переплітаються. "Головна сюжетна лінія, — наголошує В.Чумак, — пов'язана з життям і діяльністю Лаборця та його оточення. Друга — події, що відбуваються у Києві і Новгороді, князі Олег та Ігор, їхня громадська, політична діяльність, інтимне життя. Третя — життя і побут маджарських (угорських) племен, їх вождів Алмоша й Арпада. І остання (четверта) — знайомство з печенізькими племенами на чолі з каганом Лалау"[8,342].

Увага Петра Угляренка, звичайно, зосереджена на князеві Лаборцю, на внутрішніх незгодах між боярами і князем з одного боку і князем та його прихильниками — з другого. Але дія роману відбувається на величезних просторах середньої та східної Європи. Зі стін княжого граду Лаборця письменник переносить нас у табір маджарського племені Алмоша, його дружини Ірми та їх сина Арпада, потім знайомимось з вождями печенізьких племен — каганом Лалау, його синами — Батиром і Ахуном та каганом Камалом і його дочкою Халілею. Прозаїк малює картину періоду кінця князювання київського князя Аскольда, віроломно убитого Олегом, показано період формування молодого княжича Ігоря, його відносини з новгородським посадником Ингардтом. Змальовано інтриги вдови по Аскольдові Анни та її сина Якуба проти Олега та Ігоря. Потім П.Угляренко переносить нас до болгарського князя Салана, а звідси до моравських Микульчиць, звідки Мефодій посередництвом і за допомогою своїх учнів ширив християнство і в князівстві Лаборця.

За жанром "Князь Лаборець" — історико-пригодницький роман з романтичним відтінком. Тут наявні майже всі ті атрибути, які властиві пригодницькому жанру — таємничі ув'язнення, погоні, втечі, перевдягання, підслуховування тощо. Саме за законами цього жанру і слід оцінювати твір.

Роман Петра Угляренка "Князь Лаборець" "належить до творів, — як ствержує В.Г.Чумак, — у центрі яких постать видатної історичної особи, як це помітно і в

історичних творах А.Хижняка, С.Скляренка, Івана Ле"[8,344]. Отже, головний герой роману — Лаборець.

Прозаїк знайомить нас з князем на перших сторінках твору, в час, коли двом його донькам — Гориславі й Світозарі — "вже кожній час заміж", коли княгиня Рогнеда народжує йому спадкоємця сина Ратибора і, на превелике здивування князя, княгині, отця Костянтина, боярина Добромисла — Ратибор прийшов на світ мертвим. Ця сімейна трагедія сильно вплинула на подальшу долю князя — княгиня не без підтримки отця Костянтина залишає князя, князівство і йде на Моравію в монастир. Після цього князь подумував взяти собі в жони одну з дочок болгарського князя Салана або дочку ворожитки Руфини і розбійника Соломона — Мавку, хоч був переконаний, що княгинею її зробити не може. Та за плечима князя, у якого немає спадкоємця, готуються плани силою позбути Лаборця його князювання, примусити його іти війною проти сусідів, особливо проти болгарського князя Салана.

Князь Лаборець у Петра Угляренка — людина розсудлива, врівноважена, миролюбна, з державним розумом вождя, який одного тільки домагався — "тиші і спокою в своєму маленькому князівстві. Аби тільки на ловах кров лилася, звірина..."[5,8]. Мета його життя — бути в мирі і злагоді з сусідніми племенами і державами, не зазіхати на "чуже". Бояри ж, навпаки, постійно підштовхують князя до війни. Діяльність, душевний настрій, наміри Лаборця передаються через його роздуми. Сперечаючись з Парамоном, князь думав: "Ні, ні, ... війни я не хочу. На бій, на прою дружину не поведу. Чужого мені нічого не треба. І даремно кров не проливатиму, хай Паромон і ті, що його підтримують, не сподіваються. Так і напишу Салану, пошлю йому вість, — мовляв, кольчуга моя іржавіє, вкривається павутинням. Так і далі буде, поки, житиму і князюватиму"[5,7]. Саме в цій конфліктно-проблемній ситуації війни й миру групуються персонажі твору. Прихильниками мирної політики Лаборця стають боярин Добромисл, священник Костянтин, син боярина Парамона-Родован, коваль Микула. Ворогами — боярин Парамон, журад Андрела, розбійники, яких до спілки залучає лукавий боярин Парамон.

Довго мріяв князь Лаборець побувати в Кисві, у князя Олега. Та не судилося йому здійснити цю подорож, оскільки внутрішні обставини в князівстві склалися так, що непослушний і підступний боярин Парамон, який по ту сторону Карпат зустрінеться з вождем угорського племені Арпадом і сам запропонує йому ударити на князя Лаборця під умовою, що Арпад зробить його своїм послухним князем...

Очима коваля Микули князь Лаборець "не такий у нас лихий князь, як інші. Лаборець нікого не катує, лише данину бере. Бояри набагато лихіші за князя. Чув я, що й він терпить від них"[5,13]. Та коли пішла чутка поміж людей, що бояри "звели з світу князя", то "нічого не бажав Микула, лише помститися боярам за князя Лаборця"[5,15]. Отже, виходить, що князь — "добрий", народ його поважає, любить, а бояри — "погані".

Аналізуючи роман П.Угляренка "Князь Лаборець", літературознавець В.Г.Чумак пише: "Художня концепція: князь "добрий", бояри "лихі" — не витримує критики. Це явно суперечить класовому розумінню ролі князя навіть у ранньофеодальному суспільстві. Незважаючи на протиріччя між князем-феодалом і боярами, які, безперечно, були, не варто забувати, що князівська влада все-таки базувалась на боярстві, складаючи з нею інститут феодального ладу"[6,130]. На наш погляд, змалювати Лаборця "добрим" вимагала сама логіка художнього образу. І прозаїк свідомо пішов всупереч історичній правді, щоб досягти високо патріотичної мети — наблизити напівлегендарного князя Лаборця до сучасників, відновити в пам'яті його благородні, миролюбні, героїчні дії. Адже письменник має право на домисел, переосмислення фактографії, якщо цього вимагає логіка художнього образу.

Отже, князь Лаборець у Петра Угляренка добрий, мудрий, піклується про людей, не зазіхає на "чуже", мужній... Відтворюючи образ напівлегендарного князя, письменник зустрівся з багатьма труднощами, зокрема через відсутність історично достовірних даних з цієї епохи. Не забуваймо, що роман "Князь Лаборець" — це твір, де роль історичного документу зводиться до мінімуму, бо він охоплює незадокументалізовану, надто віддалену епоху. Натомість, провідним елементом романного мислення у творі виступає домисел, творча фантазія. У створенні образу князя Лаборця прозаїк пішов вірним шляхом, на наш погляд, — вслід за народними легендами і переказами.

В одній із легенд розповідається про Лаборця так: "... був раз один славний князь Лаборець. Він за народ дуже дбав і любив його. Зато і люди дуже любили князя. Він і свій край любив... Коли прийшли мадяри... князь мужньо бився з ними, але йому не стало вояків... Мадяри убили князя над річкою Свіржавою і запанували нашим краєм...

З великим сумом поховали князя Лаборця. І від того часу річку Свіржаву назвали Лаборцем на згадку про нещасного руського князя"...[2,18].

Отже, Петро Угляренко створив образ князя Лаборця таким, яким бачив його народ у своїх легендах і переказах. І це своєрідна творча перемога письменника.

Однак автор занадто багато уваги приділив сердечним драмам князя, пригодам, які пов'язані з цими ситуаціями. Лаборець не стільки показаний у державних справах, як у любовних...

Негативним персонажем, представником опозиції проти князя Лаборця у романі виступає вигаданий герой — боярин Парамон. Він в душі радується з сімейного нещастя князя Лаборця, таємно виношує надію самому стати князем або зробити князем свого сина Родована.

Образ Парамона в романі П.Угляренка "Князь Лаборець" — уособлення підступності і зрадництва. Єдина його мета — стати князем. І на шляху до цієї мети він не зупиняється ні перед чим. Парамон відмовляє боярину Добромислу оженити свого сина Родована на доньці Добромисла Младі; він кидає в тюрму Добромисла і зрікається сина Родована; він готовий убити княгиню Рогнеду, яка за намовою отця Костянтина мала стати на чолі князівства; він перебуває у тасмній змові з розбійниками Соломона, допомагає Арпадові підступом взяти град і досягає своєї мети: Арпад призначає Парамона князем. Нікого князь Лаборець не міг "звинуватити у зраді"[5,167], хіба тільки одного Парамона.

Письменник малює Парамона як складний людський тип. Тоді, коли князь Лаборець, замість смертної кари помилював боярина Парамона, останній радів. На якийсь час він навіть подумував, що здійснивши подорож до Києва, "хотів вернутися додому з чистою совістю"[5,314]. Підступність і зрадництво Парамона здивували навіть самого Арпада. Вислухавши розповідь Парамона про те, що він охотно зрікається своєї подорожі до Києва з подарунком від князя Лаборця до Олега, "не розумів його Арпад. Як так можна? З посольством княжим іде боярин до Києва і раптом... Не примушував його, не карав — сам зрікся свого князя. Чи він, той Лаборець, що за горами, такий нерозумний, нерозважливий, що звирився недостойному, зрадливому боярину? Зрадникові?.. Так, так, зрадникові, бо тільки так можна зрозуміти вчинок Парамона"[5,320]. "Тим, що раз зрадили, не можна довіряти", — думав Арпад про Парамона. Та останній не сумнівався у тому, що Арпад буде щедрий до нього і "поставить його князем у граді" за зраду. "Бо великому князеві ой як потрібні маленькі князі"[5,322].

Поряд з князем Лаборцем, боярином Парамоном найбільш повно, емоційно насичено, в дусі романтичних фабульних відступів виписаний образ вождя маджарського племені — Арпада. Мати Ірма та батько Алмош вкладали в Арпада великі надії, адже ж він повинен був стати на місце Алмоша, стати вождем

маджарського племені. Письменник знайомить нас з Арпадом у такому віці, коли мати повинна вибрати для сина жінку. І мати Ірма підбрала для Арпада Кайю-красуню. "Крашої за Кайю нема у всьому маджарському племені. І в багатьох інших племенах, що з ними вони в союзі"[5,29]. Та раптом Арпад зник з табору свого батька Алмоша...

Печенізькі і маджарські племена ворогували між собою. Печеніги вистежили Арпада на полюванні, стрілою збили з коня і взяли в полон. І письменник переносить читача у сувору обстановку звичаїв печенізького кагана Камала, де життя людини іншого племені не важить нічого, але дівочі примхи охолоджують жорстокого вождя. Каган Камал хотів помститися маджарам стратою їх майбутнього вождя Арпада і тільки Халіля, "одна-єдина дочка жорстокого, невмолимого печенізького кагана"[5,68], "біловолоса й голубоока дочка степів"[5,69], — вона спасла Арпада від явної смерті, зробила його своїм мужем, вождем-каганом печенігів.

Історично правдиво П.Углярєнко показує, що ворогували між собою не тільки чужорідні племена, якими були, скажімо, печеніги і маджари, але ворожнеча панувала і між близькими собі племенами або родами племен, якими були печеніги каганів Камала і Лалау.

Каган Лалау підступом викрадає Халілю й Арпада від Камала. Халіля втікає з полону і, щоб не стати рабиною у свого племені, краще обирає смерть у холодному степу, а Арпада, як цінний подарунок, каган Лалау посилає київському князю Олегові... У Києві Арпад міцно подружив з молодим княжичем Ігорем, разом з руськими воїнами ходив у похід проти печенігів.

При дворі Олега Арпад зустрів Заїру, маджарку із свого племені, полонянку князя. Заїра думала про Арпада: "Рабом привезли його в Київград, а треба, щоб він скоріше повернувся до свого батька, вождя Алмоша, матері Ірми"[5,259]. Саме в той час біля Києва, на протилежному березі Дніпра, табором стало маджарське плем'я. "Нехай ідуть маджари з миром. По всій землі київській і далі, аж до тих гір, далеко на заході, тільки щоб не розорювали осель, не полонили людей"[5,302]. Так думала Заїра, хотілося їй, щоб так і думав князь Олег. Молодий княжич Ігор теж зрозумів, що коли б не Арпад, то кияни "билися б з маджарами". Повертаючи маджарам Арпада з волі князя Олега, Ігор думав: "За гори хай ідуть, за Карпати, де вже кінчається київська земля. Даремно не можна проливати кров людську"[5,360]. Прощаючись з Заїрою, Арпад дав обіцянку зробити все, щоб "між маджарами і Києвом тривав вічний мир"[5,304].

І Арпад дотримував дане ним слово. Він мирно провів своє плем'я степами від Києва аж до Карпат. Та нагуцьканий боярином Парамоном в корисних цілях останнього — ударити на князя Лаборця і відомстити за смерть Кайї, він, Арпад, і на перекір намовлянням матері Ірми, відчув себе вільним від угод з Олегом. "Згадав тепер Арпад Київ, князя Олега. Угоди з ним дотримали — не розоряли селищ, не брали з собою рабів. Але тепер уже досить. Не вони перші пролили кров, їхня маджарська кров зросила тутешню землю, і за це хтось мусить відповідати. Отой князь Лаборець, який ховається за кам'яними неприступними стінами. Щоб і цей град, і багато інших віднині і довіку стали маджарськими. Ще й ті, що вони самі поставлять їх руками рабів і рабинь.

Та скільки не чекав Арпад, а градські стіни не падали і ніхто не відкривав воріт.

Тільки зрада Парамона допомогла Арпадові взяти град князя Лаборця, і за це Арпад зробив Парамона "не рабом, як усіх тих, що ховаються за кам'яними стінами, а князем, наглядачем над рабами"[5,337].

Важливо підкреслити, що розправу Арпада над князем Лаборцем письменник мотивує скоріше як помсту за смерть Кайї. Побачивши Кайю мертвою після наскоку дружинників Лаборця на табір маджар, все в душі у Арпада зацімло. Мовчки дивився

на Кайю, згадуючи, як вони минулого вечора зустрілися з нею. Боги наказали покликати її, щоб востаннє побачити перед смертю. Підвівся, побачив Парамона:

— Князь це твій, певно, учинив, Лаборець?

— Лаборець, — погодився Парамон. — Ти мусиш покарати його на смерть.

— Покараю... Лаборець твій помре, як умерла Кайя [5,334].

І другий доказ: коли Арпад зустрів князя Лаборця на березі річки Свіржави, то виносячи йому вирок смерті, маджарський вождь сказав:

— Умреш, Лаборцю. Бо ти її убив.

— Кого?

— Богиню мою, Кайю [5,347].

Історичний роман — це роман про минуле, про людей і події, що назавжди пішли в історію. Специфіка історичного роману, як відомо, полягає в тому, що історичний художній твір, розповідаючи про життя і події тієї чи іншої епохи, намагається поставити в центр уваги ті події, які справили значний вплив на подальше життя і долю великих людських колективів, а часом і народів. Заслугує на увагу, що Петро Угляренко не модернізує, не ідеалізує історичне минуле, не наділяє людей минулого такими властивостями і якостями, які можливі лише в нашу епоху, як це часто роблять інші романисти, примушуючи своїх персонажів бути сучасними, перегукуватися з сучасністю. Але разом з тим, прозаїк не відкидає можливі думки і почуття героїв, що могли виникнути на основі можливих фактів і подій. Одним словом, домисел письменника йде паралельно з фактами, не порушуючи самих фактів.

Історично правдиво і художньо переконливо відтворює П.Угляренко прагнення князівства Лаборця до єдності зі своїми єдинокровними братами, руськими племенами, на чолі яких стояв київський князь Олег. Це одна з сильніших сторін роману. Так, "князь Лаборець довго виношував думку здійснити далеку подорож... до Києва, на Русь. Бо він, князь Лаборець, і весь народ тутешній — русини, одного роду і племені з Руссю"[5,54]. Виношуючи плани про майбутнє свого князівства і підданих, князь Лаборець думав сказати "князю київському про свою любов і відданість", сподівався, що "привезе звідти грамоту, щоб ніхто не зазіхав на його, Лаборцеві землі, бо вони русинські, руські... А ще запросить київського князя до себе в гості... Нехай бачить князь київський, яка велика і багата руська земля..."[5,55].

Починаючи з того, покритого порохом історії, давнього часу, в наших краях боролися дві тенденції — народне стремління до об'єднання з єдинокровними братами, і "парамонівщина", що, переслідуючи свої егоїстичні наміри, розривала, роздрібнювала, придушувала народну думку про єдність і братерство з людністю за Карпатами. А боротьба ця була нелегкою. "Парамонівщину" підтримували і свої нестійкі елементи, і злі сусіди, її благословляла і церква свяченою водою, вогнем і мечем. Та в попелі руїн князівства Лаборця тліла іскра надії, яка протягом цілих століть поступово розгорялася, щоб, нарешті, стати всеперемагаючою волею народу і винести справедливий вирок "парамонівщині".

Історично правдиво показав П.Угляренко у творі християнізацію Закарпаття. Згідно з письменником, наші далекі предки ще до приходу угорських племен були вже християнами, тобто майже на сто років раніше, ніж відбулося хрещення в Києві. Це відповідає історичній правді. За твердженням сучасних дослідників, "вигнані з Великої Моравії у 80—90-х роках IX століття учні Кирила і Мефодія перший притулок знайшли саме в Карпатській Русі. З їх участю були створені тут перші церкви та монастирі..."[10,31]. Цієї ж думки дотримувався і М.Лучкай. У своїй "Історії карпатських русинів" вчений писав: "Великоморавський князь Святополк, спостерігаючи радість народу, виносить рішення, щоб ці піддані прийняли греко-слов'янський обряд"[3,150].

Однак трапляються в романі випадки, де автор порушує історичну та художню правду, що дещо розчаровує вибагливого читача. Правда, ці прикрі невдачі поодинокі. Наведемо приклади. Показуючи давню історію угорців, письменник скоротив час їх кочування до одного покоління людей, коли відомо, що цей шлях тривав кілька століть. Як Алмош, який привів угорців у Карпати, міг бути вождем їхнім ще на Уралі? По-друге, звідки автору відомо, що маршрут Урал-Дунай угорці намітили наперед, ще будучи на уральській землі? Кого розуміти під предками угорців, які "колись давно проклали шлях від Уралу до Карпат?". Ця думка в романі повторюється кілька разів. Ось роздуми угорського жреця Татоша під Києвом: "... щоб маджари здійснили те, що давно задумали, пройшли тим шляхом, яким колись пройшов їх вождь... всевишній Гадур, всі боги заповідають нам піти дорогою дідів і прадідів наших..."[5,354]. Якщо під згаданими предками прозаїк розуміє гунів або аварів, то він відходить від історичної правди, бо ні перші, ні другі не були предками угорців.

Звичайно, автор історичного твору має право переосмислювати історичну фактографію, відступати від історичної правди, якщо це сприяє творенню потрібного художнього образу, відповідного характеру (подібних прикладів чимало в українській історичній романістиці). Однак такі відступи, мабуть, не повинні виходити за рамки історичної достовірності.

Мешканців Ужгорода IX століття П.Угляренко називає русинами. Як відомо, наших далеких предків у IX столітті об'єднувала племінна назва білі хорвати. Термін Русь і похідні від нього руський, русин в "етнічно-територіальному значенні до XIII ст. застосовувались, — як правильно відзначає П.Чучка, — тільки до киево-переяславських земель. На південно-західні землі України цей термін поширився тільки з XIII століття"[9,14].

Ряд критичних зауважень викликає мова роману. Мова історичного твору хоч би в якійсь мірі повинна сприяти відтворенню колориту зображуваної епохи місцевого колориту. На жаль, у романі нема і спроби використати відповідні мовні засоби для відтворення духу тієї далекої епохи.

У творі, події якого відбуваються у різних місцевостях, письменник мав можливість використати мовні засоби для створення місцевого колориту. Однак і цього в романі нема. Із локальних слів він вживає тільки назву риби пструг у значенні "форель"[5,240] і винниця у значенні "виноградник", хоч поряд із винницею він використовує і виноградник [5,52].

Є певні зауваги щодо топографії для героїв, опису тогочасного ужгородського замку... На це справедливо вказувала критика [9,14].

Натомість викликають зацікавлення сторінки твору, де зображено звичаї, мораль, вірування, побутові картини як слов'янського люду, так і угорських, печенізьких племен, взаємини між ними — і дружні, і ворожнеча та її причини. Вдало в сюжетну канву вплетено епізоди перебування Арпада, сина угорського вождя Алмоша, у київського князя Олега, перші доброзичливі взаємини слов'ян з угорцями. Правда, питома вага київських, новгородських, угорських і печенізьких картин у композиції роману порівняно з розповіддю про князівство Лаборця надмірна.

Брак історичних фактів і їх осмислення компенсується в романі банальними любовними сценами. Так, за дочку ворожки Руфини "б'ються" аж троє: Лаборець, боярин Парамон, журад Андрела. Київський князь Олег закохується в Анну і Заїру, Арпад — у Кайю і Халілю і т.д.

Чи не забагато пригодницьких сцен. Географія дій персонажів ледве окреслена.

Автор не завжди "уміє, — як справедливо наголошує В.Г.Чумак, — зануритись у психологію, спосіб мислення, почуття героїв відтворюваної епохи"[8,345].

Письменник віддає перевагу подіям, а не особистостям. І все-таки в особі головного героя, яким тут є Лаборець, втілені суттєві риси зображуваної епохи. Через цю постать і ряд інших персонажів П. Угляренко у певній мірі зумів історично правдиво та художньо переконливо відтворити ті історичні процеси, що відбувалися у IX ст. на величезних просторах середньої та східної Європи. Через постать князя Лаборця судимо також про письменника, його світогляд, погляд на історію, смисл людського буття, взаємозв'язок людини з суспільством.

Критика зустріла "Князя Лаборця" неоднозначно. На Закарпатті автору, наприклад, закидали, що, мовляв, зобразив князя не таким, яким був насправді. Хоч хто достеменно може сказати, який же він, князь Лаборець?

Можливо, в майбутньому хтось гляне по-іншому на Лаборця. Але на сьогодні заслуга П. Угляренка в тому, що в жанрі роману перший звернувся до цієї цікавої колоритної легендарної постаті, змалювавши таким, яким побачила його творча уява значною мірою відповідно до народного погляду на свого захисника.

"Перша спроба в наш час подати свою художню концепцію князя Лаборця, відтворивши життя невеличкої гілки слов'янського люду за Карпатами, — підкреслює В.Г.Чумак, — є позитивним явищем в українській історичній романістиці"[7,93].

Таким чином, роман Петра Угляренка "Князь Лаборець" — це живе, свіже, глибокодумне слово досвідченого митця в художню розробку історичної тематики закарпатських українців.

Завдяки майстерному умінню прозаїка будувати динамічний, напружений сюжет, залученню в текст пригодницьких елементів роман читається з великим зацікавленням і дає загалом правдиву картину з життя наших предків у IX столітті.

1. Гранчак І., Пальок В. Місто над Ужем. — Ужгород: Карпати, 1973.
2. Заклинський К. Народні оповідання про давнину. — Прага, 1925.
3. Лучкай М. Історія карпатських русинів. — Т. 2 // Науковий збірник МУКС. — Пряшів, 1983. — Т.13.
4. Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року). — Ужгород, 1993. — Т.1.
5. Угляренко П. Князь Лаборець. — К.: Радянський письменник, 1971.
6. Чумак В. Далеч віків прозираючи... // Жовтень. — 1979. — №12.
7. Чумак В. Концепція особи князя Лаборця в однойменному романі П.Угляренка // Тези III народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження О.Маркуша. — Хуст, 1991.
8. Чумак В. Трудівник // Петро Угляренко. Смерть у Санкт-Петербурзі. — Ужгород: Карпати, 1995.
9. Чучка П. Роман : історія і домисел // Закарпатська правда. — 1972. — 14 травня.
10. Шляхом до щастя. — Ужгород: Карпати, 1973.

SUMMARY

Ivan Shinkar. It's about history and artistic performance in novel P. Uhlyarenka „Prince Laborets”.

In this novel "Prince Laborets" author wants to reproduce past time slow people, which lived to IX century for carpathian, showed the live and struggle the small principality at the head of Laborets againts the Hungarian generation, which freahed from the East. In personal of the head hero is Laborets incarnated of the importance, essential of the line, this representation of the age. Through this a figure and persoages the author be able histories true and belles – letters convinced to reproduce this historics process. That happened to IX century on the great lands of the Middle and the East Europe.